SKATTENYTT

Officiellt organ för Taxeringsnämndsordförandenas Riksförbund

Nr 5/1957 **Årg. 7**

DISTRIBUTÖR AV
MEDDELANDEN FRÅN RIKSSKATTENÄMNDEN

Pensionsstiftelser – några reflektioner

av bitr. taxeringsintendenten E. Lilliesköld

Nyss framdragna ur glömskans djup ha pensionsstiftelserna plötsligt kommit att intaga en ganska uppmärksammad plats i den skattejuridiska debatten. Tyvärr endast i den. Centrala civilrättsliga frågor som borde utgöra den säkra grunden för hithörande skattefrågor befinna sig ännu i den stora ovisshetens stadium. Det är ingalunda meningen med denna uppsats att försöka knäcka problem med anspråk på vetenskaplig oantastlighet, om nu sådan finnes. Här skall endast presenteras ett axplock specialfrågor i förhoppning att kunna stimulera till fortsatt diskussion eller ev. erforderliga centrala direktiv — i den mån frågorna kunna anses värda sådan uppmärksamhet.

1. Först något om det allmännas möjligheter att kontrollera stiftelsestadgars efterlevnad. Den första frågan blir då om å ena sidan 1929 års lag ger full garanti för att stiftelsens stadgar efterlevas vid fall av stiftelsens upplösning och å andra sidan om i en sådan situation det allmänna helt saknar möjlighet att ingripa, därest stiftelsen står utom varje tillsyn.

Utgångspunkten för resonemanget är att stiftelsestadgarna innehålla en bestämmelse om att vid stiftelsens upplösning eller då det inte längre finnes eller kan antagas komma att finnas någon, vars rätt till pension på grund av tjänst skall tillgodoses av stiftelsen, återstående medel antingen skola användas för dylik pensionering eller ock skola anslås till välgörande eller eljest allmännyttigt ändamål (p. 6 anv. till 53 § KL). — Inom parentes kan här påpekas att stiftareföretagets likvidation inte i och för sig medför några förändringar av stiftelsen utan att denna skall bestå så länge destinatärer (och medel) finnas. Detta är i själva verket så väsentligt att ett uttryckligt stadgande härom bör intagas i "upplösningsparagrafen". — Om nu en pensionsstiftelse kommer i den

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-26 22:02:56

situationen att den skall upplösas och någon pensionsberättigad inte längre finnes och sannolikt heller aldrig kommer att finnas, så får ju stiftelseförmögenheten i första hand användas till pensionering av andra än sådana som tillförsäkrats pension. Huruvida man vid en sådan pensionering måste strikt hålla sig till fordringarna i 31 § KL eller en uppmjukning kan tillåtas t. ex. pensionering före 55 års ålder, är ingenstädes uttalat och torde vara ovisst. Situationen kan naturligtvis vara den att en förtidspensionering materiellt framstår som berättigad, kanske rent av som ett välgörande eller eljest allmännyttigt ändamål. En viss generositet vid bedömningen kan måhända tillåtas, men vad som sålunda utdelas vid stiftelsens likvidation måste ha karaktär av pension på grund av tjänst. Om stiftelsens styrelse överskrider sin befogenhet, t. ex. genom att dela överskottet, så har ju styrelsen företagit en handling som dels är brottslig och dels innebär att bäraren av det välgörande eller eljest allmännyttiga ändamålet frånhänts medel. Ofta har en representant för dessa intressen angivits i stiftelsestadgarna. Det stadgas t. ex. att återstående medel skola användas till nyssnämnt ändamål enligt länsstyrelsens eller handelskammarens bestämmande. Står då stiftelsen under tillsyn enligt 1929 års lag, torde det vara alldeles klart att tillsynsmyndigheten (länsstyrelsen) med stöd av 16 § tillsynslagen kan förelägga styrelsen att rätta sitt beslut och fullgöra vad den åligger, d. v. s. överlämna medlen till respektive representant för det allmännyttiga ändamålet. Stiftelsens styrelse kan genom sitt beslut att icke överlämna återstående medel till något allmännyttigt ändamål anses ha tillskyndat stiftelsen skada (6 § tillsynslagen). Detta bör följa av stiftelseförmögenhets bundenhet vid ändamålsbestämningen, som ju i sista hand innefattar vad som skall ske vid stiftelsens upplösning.

En tillämpning av 7 § samma lag ligger måhända närmare tillhands. En sådan "missvård av stiftelsens angelägenheter" som däri omnämnes måste väl ändå anses ha ägt rum. Länsstyrelsen kan då interimistiskt förordna om annan förvaltning, d. v. s. tillsätta ny styrelse, och med stöd av 18 § förordna om utförande av talan vid allmän domstol. Förskingring av stiftelsemedel faller under allmänt åtal. I övrigt torde sammanfattningsvis kunna sägas, att den kontroll och de korrektiv mot missgrepp som *tillsynslagen* erbjuder i förevarande fall torde vara tillfyllest.

Finns då inte något motsvarande korrektiv för en stiftelse utan tillsyn? Frågan har med utgångspunkt från bestämmelserna i 5 kap. 7 § lagen om boutredning och arvskifte behandlats av Karlgren i hans arbete "Ändamålsbestämmelse och stiftelse". Lagstadgandet innebär i korthet att en underlåtenhet att verkställa en ändamålsbestämmelse kan beivras vid domstol av länsstyrelsen, om ändamålsbestämmelsen är allmännyttig. Pensionsstiftelse anses avse allmännyttigt ändamål, varom mera nedan. Enligt Karlgren torde det inte kunna råda någon tvekan om att 5:7 B. L. är tillämpligt på självständiga stiftelser, som icke stå under tillsyn jämlikt 1929 års lag. Om detta är riktigt — och Karlgrens argumentering verkar övertygande — skulle det allmännyttigas intresse rent teoretiskt vara ganska väl tillgodosett vid alla slag av pensionsstiftelser. Den fulla garantin förutsätter dock kännedom om förhållandena, vilket för stiftelser utanför länsstyrelsetillsynen manar till skärpt uppmärksamhet hos berörda

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-26 22:02:56

taxeringsnämnder och taxeringsavdelningar. Någon form av register över pensionsstiftelser utanför tillsyn är nog ofrånkomlig. Här torde man även komma in på sekretessbestämmelser, vilka inte nu skola behandlas.

2. En betydligt känsligare fråga på ett näraliggande plan är följande. Pensionsstiftelsestadgar medgiva ofta rätt för stiftelsen att få placera sina medel i form av lån hos stiftarföretaget mot revers utan att någon säkerhet behöver lämnas och med den uttryckliga bestämmelsen att reversen inte får uppsägas från stiftelsens sida annat än i den mån så erfordras för bestridande av löpande pensionsutgifter. Hur skall då förfaras när det inte längre finns någon pensionsberättigad och stiftelsen skall upplösas? Frågan är inte helt teoretisk. Vi kan ju tänka oss en gammal pensionsstiftelse i en enskild firma, där firmainnehavaren avlider och verksamheten upphör i samband därmed. Om stiftelsens tillgångar då utgöras av sådana "ouppsägbara" reverser och någon pensionering av anställda inte kan komma ifråga varken på grund av utfästelse — emedan sådan inte lämnats — eller eljest med stöd av bestämmelser i stadgarna, vad skall då ske? Det förutsättes att stiftelsemedlen i sista hand skola gå till ett icke närmare angivet allmännyttigt ändamål. Vem som skall bevaka detta torde framgå av det tidigare anförda. Det blir länsstyrelsen, antingen med stöd av tillsynslagen — om stiftelsen står under tillsyn — eller med stöd av bestämmelser i 5:7 B. L. Men vad skall länsstyrelsen göra? Säga upp en revers som inte får sägas upp i annan mån än den åtgår till pensionering? Frågan får gå vidare till de rättslärda men ett försök till ett — alltså preliminärt — svar skall här ändå göras. Går man till andemeningen bakom klausulen om ouppsägbarhet, måste man väl konstatera att det inte varit en upplösningssituation som förestavat klausulen utan stiftarens eller stiftarföretagets önskan att gardera sig mot ett framtvingande av likvida medel från stiftelsens sida i fall då detta inte varit motiverat av en pensionsutbetalning. Klausulen får betydelse för det fall att stiftelsens styrelse har eller kan tänkas få en gentemot stiftaren oberoende ställning. Med en sådan tolkning skulle ouppsägbarheten inte längre gälla vid stiftelsens upplösning. Länsstyrelsen bör då kunna uppsäga reversen och i sista hand föranstalta om utmätning. Har stiftelsen kvar en styrelse, bör i konsekvens med det anförda i första hand denna uppsäga reversen och överlämna medlen eller hänvända sig till länsstyrelsen. Om företaget upplöses, måste reversen inlösas utan särskild uppsägning från stiftelsens sida.

Är den uppfattning jag här förfäktat felaktig, bör detta vara ett memento vid taxeringen. Stiftarföretaget kan i så fall inte anses ha definitivt avhänt sig medel genom överlämnandet till stiftelsen av den villkorliga reversen. Avdrag bör då ej tillåtas för avsättning till sådan stiftelse och stiftelsen ej heller vara skattefri med mindre stadgarna förses med ett tillägg eller stiftaren avger en försäkran av innebörd att vad som stadgats därom att reversen icke får uppsägas från stiftelsens sida annat än i den mån så erfordras för bestridande av löpande pensionsutgifter inte skall avse det fall att stiftelsen skall upplösas. Ett centralt eller eljest auktoritativt uttalande vore värdefullt.

3. Det kan tänkas att en stiftelse, som en gång kommit under länsstyrelsens tillsyn, senare vill undandraga sig denna. Kan

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-26 22:02:56

länsstyrelsen förhindra det? Ja, om något förbehåll om ändring ej finns i stadgarna är detta uppenbart. Men om stadgarna innehålla en allmän rätt till ändring i allt utom ändamålsbestämmelserna? Härom råder delade meningar. För egen del ser jag saken på följande sätt. Stiftaren bestämmer i princip om allt som rör stiftelsen och tillsynsmyndigheten har i princip att följa stiftarens intentioner i stiftelseurkund och stadgar. Om stiftelse från början undandragits tillsyn, kan tillsynsmyndigheten icke framtvinga en sådan. Om nu stiftaren i stället säger, att stiftelsen tillsvidare skall stå under tillsyn, men förbehåller sig eller stiftelsen rätten att ändra på detta förhållande, så bör detta respekteras av tillsynsmyndigheten. Till följd därav borde ur taxeringssynpunkt stadgarna vara försedda med uttrycklig bestämmelse som låste fast stiftelsen vid tillsynen. Frågan är måhända teoretisk men bör uppmärksammas.

4. På tal om reverser, ouppsägbara för annat ändamål än pensionering, nämndes att stiftelsestadgar ofta medgiva rätt till medelplacering hos stiftarföretaget mot revers utan säkerhet. Oftast är detta uttryckt genom en positiv bestämmelse härom, men det kan också föreskrivas exempelvis att styrelsen har att, i den mån stiftelsens tillgångar icke innestå hos bolaget, genom betryggande placeringar göra desamma räntebärande. Mot en sådan medelsplacering, som skett med stöd av stiftelsestadgar — ev. i vederbörlig ordning ändrade sådana — bör anmärkning i och för sig icke kunna riktas. Om stiftelsen erhållit medel från annat håll än stiftarföretaget, torde en utlåning till detta utan säkerhet vara helt utesluten. Det kan starkt ifrågasättas huruvida en enskild rörelseidkare eller annan som endast åtnjuter avdrag för kontanta avsättningar till pensionsstiftelse skall tillerkännas avdragsrätt för dylik avsättning, om denna sker till en stiftelse som i sina stadgar har en klausul om rätt till reinvestering utan säkerhet. Avsättning till sådan stiftelse bör enligt min mening vara avdragsgill endast under en uttrycklig försäkran att de sålunda överlämnade medlen icke få återlånas av stiftarföretaget utan säkerhet som kan godkännas av tillsynsmyndigheten. Länsstyrelsen torde icke som tillsynsmyndighet kunna vägra fastställelse av stadgar med sådan klausul som här omnämnts. Däremot bör stiftelsen uppmärksammas på de skatterättsliga konsekvenserna av klausulen redan då stiftelsen ställes under tillsyn eller dess stadgar fastställas. Finnes sådan klausul bör stiftelsen animeras till ändring av stadgarna på denna punkt, då förutsättning därför finnas.

5. En fråga som ofta framförts vid den praktiska tillämpningen av skattefrågorna rörande pensionsstiftelser är den om en stiftelse med huvudaktieägare som ende destinatär är att anse som pensionsstiftelse eller familjestiftelse. Enligt ett kungabeslut från 1942 har pensionsstiftelse ansetts avse allmännyttigt ändamål, ehuru stiftarföretaget hade ett fåtal anställda. Ändamålet i sig själv ansågs avgörande. Det bör under sådana förhållanden kunna anses som säkert, att en pensionsstiftelse med en enda distinatär också bör betraktas som allmännyttig och därmed som en verklig pensionsstiftelse.

6. För avdragsgilla avsättningar till många äldre pensionsstiftelser erfordras enligt övergångsbestämmelserna till de 1955 genomförda ändringarna i kommunalskattelagen en särskild försäkran att de under beskattningsåret avsatta medlen

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-26 22:02:56

skola användas uteslutande för pensioneringsändamål. Genom denna skattelagstiftning har man strängt taget skapat situationen av en stiftelse i en stiftelse. En del av stiftelsens kapital används ju bara för en del av ändamålet. En sådan uppspaltning av stiftelseförmögenheten synes rent teoretiskt rimma illa med en allmänt vedertagen uppfattning om stiftelseegendomens ändamålsbundenhet.

En annan, inte på något sätt legaliserad form av stiftelseuppdelning, nämligen med hänsyn till destinatärskretsen, skall nu beröras. Förekomsten av dylika uppdelningar har aktualiserats genom den 1955 tillkomna bestämmelsen att vid takberäkningen hänsyn inte får tagas till pensionsutfästelse avseende huvudaktieägare eller anhörig till sådan. Genom denna lagstiftning ha många familjeföretag faktiskt berövats möjligheten till avdragsgilla avsättningar, enär stiftelseförmögenheten ofta är större än vad som rymmes inom taket för icke-intressenter. Hade den nuvarande lagstiftningen kunnat förutses när en sådan äldre stiftelse bildades, så kunde företaget redan då ha delat upp destinatärskretsen i skilda stiftelser i hopp om avdragsrätt med skilda takberäkningar. (Från den hypotesen att nuvarande lagstiftning funnits redan då bortses här.) Sedan de skatterättsliga förutsättningarna ändrats, har en anpassning härefter ansetts naturlig och på sina håll har detta tagit sig uttryck i en uppdelning av en äldre pensionsstiftelse. Stiftelsen själv har naturligtvis inte delat på sig men stiftarföretaget har bildat två nya genom direktavsättning av kapital och iakttagande av övriga formaliteter. Så länge den gamla stiftelsen finns kvar har ingenting vunnits med tillkomsten av de två nya — den ena kan ju avse företagaren själv eller vissa namngivna personer och den andra övriga anställda. Men om den gamla stiftelsen beslutar att tömma sitt kapital i de två nya — som utom delningen av destinatärskretsen ha samma ändamål som den gamla— så finns ju bara två stiftelser. Om takberäkningen skall vara gemensam eller skild är väl något osäkert. För egen del har jag svårt att förstå motivet för en gemensam beräkning för klart åtskilda grupper av anställda.

En sådan här uppdelning är inte oantastlig. Den bryter mot en sedvanerättsligt utbildad uppfattning om stiftelsens helgd. Tillsynslagen förutsätter att stiftelse tillkommit för att "fortvarande" tjäna ett bestämt ändamål. Till ändamålsbestämningen hör otvivelaktigt även angivandet av den personkrets som stiftelsen är avsedd för, desinatärerna. Vid en uppdelning sådan som den ovannämnda är destinatärkretsen i var och en av de nya stiftelserna bara en del av kretsen i den ursprungliga stiftelsen — men tillsammans täcker de nya stiftelserna helt den ursprungliga i detta hänseende. En sådan uppdelning har ingalunda varit sällsynt under de två sistförflutna åren. Ur materiell synpunkt kan åtgärden mycket väl vara motiverad. Dispositionen möjliggör — vid skilda takberäkningar — ytterligare avsättningar till icke-intressenter utan anlitande av den enligt mångas mening alltför dyra form av pensionering som pensionsförsäkring erbjuder. Negativt kan å andra sidan — förutom juridiska betänkligheter — anföras, att de mindre nogräknade familjeföretagare vilka lagstiftaren haft i tankarna vid den senaste skattereformen på detta område beredas ytterligare avdragsmöjligheter. Vilken synpunkt man än vill ge dominans måste man ställa sig frågan, om något

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-26 22:02:56

korrektiv mot uppdelning på detta sätt finns. Förfarandet torde till en början kunna beivras vid domstol på talan av någon intressent. Tanken på en sådan talan är nog ganska utopisk och boutredningslagens ovannämnda bestämmelser i 5 kap. 7 § lära näppeligen kunna tillämpas. Helt uteslutet är detta väl inte men det är föga troligt att länsstyrelsen skulle engagera sig i en talan på sådana grunder som dessa. Om den ursprungliga stiftelsen inte står under tillsyn, torde det vara uppenbart att länsstyrelsen inte i sin egenskap av tillsynsmyndighet kan lägga sig i den ursprungliga stiftelsens göranden och låtanden och något bärande skäl för att vägra de nya stiftelserna att mottaga kapital från annan stiftelse torde vara svårt att finna. Däremot torde länsstyrelsen icke böra tillåta att en stiftelse, som redan står under tillsyn, klyves i två.

En sak får man enligt min mening ha alldeles särskilt i minnet i detta sammanhang och det är pensionsstiftelsernas intima samband med taxeringen. Jag menar inte fördenskull att man äger bortse från vad som civilrättsligt kan anses som hävdvunnet, men man lär inte kunna komma ifrån att pensionsstiftelser (och åtminstone en del andra personalstiftelser) till sin uppkomst och till bakomliggande intressen väsentligt skilja sig från flertalet andra stiftelser. Jag ifrågasätter om inte det väsentligaste spörsmålet just nu för dessa, om man så vill, illegala uppdelningar ligger på det skatterättsliga planet och där hänför sig till takberäkningen, d. v. s. om denna skall vara gemensam eller delad.

7. Det finns fria pensionsstiftelser som av skilda anledningar inte vilja ställa sig under tillsyn. Avsättning till sådan stiftelse är inte avdragsgill och stiftelsen är skattskyldig som varje annan icke-privilegierad stiftelse. Det bör därvid observeras, att pensionsstiftelse är berättigad till avdrag för utgående pensioner såsom för periodiskt understöd på samma sätt som annan juridisk person enligt praxis får avdrag för periodiskt understöd blott understödet utgår till fysisk person. I konsekvens härmed borde stiftelse vara berättigad till avdrag för årlig premie, om stiftelsen i stället vill köpa en pensionsförsäkring åt en destinatär, men härför saknas stöd i praxis och Svenska Livförsäkringsbolags Skattenämnd har i flera fall förklarat att juridisk person (med undantag för dödsbo) inte kan erhålla avdrag för premier enligt 46 § 2 mom. 2) KL. Anledningen lär vara att lagrummet enligt sin ordalydelse avser skattskyldig som varit här i riket "bosatt", varmed endast fysisk person kan ha varit åsyftad. Samma anmärkning borde emellertid kunna fällas beträffande periodiska understöd (46 § 2 mom. 1).

En skattskyldig pensionsstiftelse är även berättigad att vid förmögenhetsberäkningen avdraga en på visst sätt beräknad pensionsskuld. Vid antastbar pension får därvid hänsyn tagas endast till pensioner, som grunda sig på bindande utfästelse och som redan börjat utgå. Kapitalvärdet av sådan pension skall uppskattas efter det belopp som rättigheten motsvarat under beskattningsåret och 5 % ränta om året enligt de vid förmögenhetsskatteförordningen fogade tabellerna II, III eller IV. Det bör särskilt observeras, att denna beräkning av pensionsskulden ger ett lägre värde än det försäkringsmatematiska, där kapitaliseringsprocenten f. n. torde vara 2,5—3. Pensionsutfästelser grundade på oantastbarhetsprincipen torde grunda en avdragsgill pensionsskuld även i de fall att pension ej börjat utgå.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-26 22:02:56